

Edyta Figura-Góralczyk*

O potrzebie utworzenia wyspecjalizowanych sądów do rozstrzygania międzynarodowych spraw handlowych – doświadczenia Niemiec oraz innych wybranych państw członkowskich UE**

1. WSTĘP

Wystąpienie Wielkiej Brytanii z Unii Europejskiej (brexit) jest przyczynkiem do dyskusji w zakresie wielu aspektów funkcjonowania „przestrzeni prawnej” w Unii. Jednym z nich jest kwestia rozpatrywania spraw handlowych z elementem międzynarodowym przez wyspecjalizowane sądy w niektórych państwach członkowskich UE zamiast jak dotąd w Wielkiej Brytanii. W polskiej doktrynie pojawiły się głosy, wypowiadające się za powołaniem wyspecjalizowanych sądów korporacyjnych¹ oraz sądu dla rynku kapitałowego², które są zagadnieniami pokrewnymi do omawianego w niniejszym artykule. Analizowana poniżej problematyka nie dotyczy bowiem potrzeby powołania sądów rozpatrujących spory z zakresu prawa handlowego czy też wyspecjalizowanego sądu dla rynku kapitałowego, a obejmuje zagadnienie doświadczeń innych państw członkowskich, a zwłaszcza Niemiec, w tworzeniu sądów do rozstrzygania takich spraw handlowych, w których występuje element zagraniczny (międzynarodowy). Tego typu spory są domeną zlokalizowanego w Wielkiej Brytanii londyńskiego *Commercial Court*. Sędziowie w nim zasiadający posiadają długoletnie doświadczenie w obrębie prawa handlowego³. W tym sądzie ok. 80% rozstrzyganych spraw obejmuje spory, w których jedna ze stron

* Autorka jest doktorem nauk prawnych, adiunktem w Katedrze Prawa Cywilnego, Gospodarczego i Prywatnego Międzynarodowego Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Polska, ORCID 0000-0003-4403-4707, e-mail: edyta.figura-goralczyk@uek.krakow.pl

** Data zgłoszenia tekstu przez autorkę: 5.11.2019 r.; data przyjęcia tekstu przez redakcję do publikacji: 22.04.2020 r.

¹ Zob. szerzej A. Radwan, *Reforma polskiego prawa spółek „w działaniu”*. O potrzebie utworzenia wyspecjalizowanych sądów korporacyjnych, „Zeszyty Prawnicze” 2018/4, t. 18, s. 198 i n.

² Zob. szerzej J. Dybiński, A. Szumański, *O potrzebie utworzenia w Polsce wyspecjalizowanego sądu powszechnego dla rynku kapitałowego – analiza teoretyczna i prawoporównawcza (część 1)*, „Studia Prawa Prywatnego” 2019/41, s. 53–54; J. Dybiński, A. Szumański, *O potrzebie utworzenia w Polsce wyspecjalizowanego sądu powszechnego dla rynku kapitałowego – analiza teoretyczna i prawoporównawcza (część 2)*, „Studia Prawa Prywatnego” 2019/42, s. 12–15.

³ Szczególną sławę zdobyła Queen’s Bench Division of the High Court w Londynie, zob. A. Radwan, *Reforma...*, s. 194.

pochodzi z zagranicy. Natomiast 50% toczących się przed nim spraw dotyczy sporów, w których żadna ze stron nie pochodzi z Wielkiej Brytanii. Najczęściej podstawą jurysdykcji Londyńskiego *Commercial Court* jest umowa prorogacyjna⁴. Z uwagi na brexit zaczęto się zastanawiać, w jaki sposób zachęcić strony takich spraw do ich wytaczania w innych państwach członkowskich (m.in. w Niemczech⁵, Francji⁶, Holandii, Irlandii⁷). Ponadto sama UE przeprowadziła analizy dotyczące możliwości stworzenia we wszystkich państwach członkowskich europejskiego postępowania dla międzynarodowych spraw handlowych, wyspecjalizowanych sądów orzekających w tych sprawach oraz Europejskiego Sądu Handlowego⁸.

Perspektywa niemiecka w tym kontekście jest o tyle ciekawa, że w kraju już od początku 2018 r. działa Wyspecjalizowany Sąd do rozstrzygania międzynarodowych spraw handlowych przy Sądzie Krajowym we Frankfurcie nad Menem (*Kammer für internationale Handelssachen bei dem Landgericht Frankfurt am Main* – dalej KIHS, o którym szerzej w pkt 2.)⁹. Doświadczenia niemieckie należy porównać do inicjatyw innych państw członkowskich UE, w tym przede wszystkim Francji, Holandii oraz Irlandii, w których również doszło do aktywnych działań w tym zakresie (o czym szerzej w pkt 3.). Ramy niniejszego opracowania nie pozwalają jednak na próbę zmierzenia się z pytaniem, w jaki sposób można by podobną inicjatywę realizować w Polsce. Niemniej we wnioskach wskazano na celowość utworzenia takiego sądu oraz przedstawiono, jakimi cechami powinien się charakteryzować potencjalny wyspecjalizowany sąd do rozstrzygania międzynarodowych spraw handlowych mający swoją siedzibę w Polsce.

2. WYSPECJALIZOWANY SĄD DO ROZSTRZYGANIA MIĘDZYNARODOWYCH SPRAW HANDLOWYCH WĘ FRANKFURCIE NAD MENEM

2.1. W Niemczech już w 2010 r., w celu zachęcenia zagranicznych stron do toczenia postępowań przed sądami tego kraju, landy Nadrenia Północna-Westfalia, Hamburg, Hesja oraz Dolna Saksonia przygotowały projekt ustawy o utworzeniu wydziałów

⁴ Zob. B. Hess [w:] M. Weller, *The Justice Initiative Frankfurt am Main 2017*, <http://conflictoflaws.net/2017/the-justice-initiative-frankfurt-am-main-2017-law-made-in-frankfurt/> (dostęp: 9.06.2020 r.) oraz *Portland's Commercial Courts Report 2018*, dostępny na stronie: <https://portland-communications.com/pdf/Portland-commercial-courts-report-2018.pdf> (dostęp: 9.06.2020 r.).

⁵ Zob. E. Figura-Góralczyk, *Wyspecjalizowany sąd do międzynarodowych spraw handlowych (Kammer für internationale Handelssachen bei dem Landgericht Frankfurt am Main) – rozwiązanie niemieckie z 2018 r.*, Warszawa 2019, *passim*, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/09/IWS_Figura-G%C3%B3ralczyk-E_Wyspecjalizowany-s%C4%85d-do-mi%C4%99dzynar.-spraw-handlowych-rozwi%C4%85zanie-niemieckie.pdf (dostęp: 9.06.2020 r.).

⁶ Zob. O. Bobrzyńska, *Wyspecjalizowany sąd do międzynarodowych spraw handlowych – rozwiązanie francuskie z 2018 r.*, Warszawa 2019, *passim*, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/09/IWS_Bobrzy%C5%84ska-O_Wyspecjalizowany-s%C4%85d-do-mi%C4%99dzynar.-spraw-handlowych-rozwi%C4%85zanie-francuskie-z-2018-r.pdf (dostęp: 9.06.2020 r.).

⁷ Odnosnie do Holandii oraz Irlandii zob. M. Derek, *Wyspecjalizowane sądy do międzynarodowych spraw handlowych – nowe rozwiązania w Beneluksie i Irlandii*, Warszawa 2019, *passim*, https://iws.gov.pl/wp-content/uploads/2019/09/IWS_Derek-M_Wyspecjalizowany-s%C4%85d-do-mi%C4%99dzynar.-spraw-handlowych-nowe-rozwi%C4%85zania-w-Beneluksie-i-Irlandii.pdf (dostęp: 9.06.2020 r.).

⁸ Zob. G. Rühl, *Study of the JURI Committee: Building Competence in Commercial Law in the Member States*, PE 604.980, wrzesień 2018 r., *passim*, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604980/IPOLE_STU\(2018\)604980_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604980/IPOLE_STU(2018)604980_EN.pdf) (dostęp: 9.06.2020 r.).

⁹ Odnosnie do wcześniejszych doświadczeń w Niemczech zob. H. Hoffmann, *Kammern für internationale Handelssachen*, Baden-Baden 2011, *passim*.

do międzynarodowych spraw handlowych¹⁰. Wprowadzał on m.in. możliwość prowadzenia postępowania przed tymi wydziałami w języku angielskim. Projekt ten jednak nie doczekał się uchwalenia.

Mimo niewprowadzenia wyraźnej regulacji dotyczącej wydziałów do międzynarodowych spraw handlowych, już w 2010 r. przeprowadzono w Niemczech w kilku sądach krajowych (*Landgerichte*) postępowania, w których strony mogły się ustnie posługiwać językiem angielskim, jeżeli złożyły w tym zakresie zgodny wniosek¹¹. Jednym z przykładów takich postępowań jest sprawa o sygn. akt LG, Az. 38 O 1/11, którą w 2011 r. prowadził 38 Wydział Cywilny Sądu Krajowego w Kolonii¹². W tej sprawie ustne postępowanie odbyło się w języku angielskim, ale protokół oraz zawarta ugoda zostały sporządzone już w języku niemieckim¹³.

W kolejnych latach kontynuowano próby zmiany prawa w Niemczech zgodnie z wyżej wymienionym projektem ustawy o utworzeniu wydziałów do międzynarodowych spraw handlowych. W 2014 r. kraje związkowe Nadrenia Północna-Westfalia, Hamburg oraz Dolna Saksonia wniosły kolejny już projekt ustawy o utworzeniu wydziałów do międzynarodowych spraw handlowych¹⁴. Był on oparty na wyżej wymienionym projekcie z 2010 r. Jednak również projekt z 2014 r. nie został uchwalony. Z uwagi na zakończenie kadencji niemieckiego parlamentu projekt został ponownie wniesiony w 2018 r. przez landy Nadrenia Północna-Westfalia, Bawaria, Hamburg, Hesja oraz Dolna Saksonia¹⁵. Do chwili obecnej projekt ten nie doczekał się jednak uchwalenia¹⁶.

Projekt z 2018 r. wprowadza zmiany przede wszystkim w zakresie niemieckiej ustawy o ustroju sądownictwa (*Gerichtsverfassungsgesetz*, GVG¹⁷) oraz niemieckiego Kodeksu postępowania cywilnego (*Zivilprozessordnung*, ZPO¹⁸). Z perspektywy omawianej problematyki najistotniejsza zmiana dotyczy § 184 GVG, zgodnie z którym postępowanie przed wydziałami do międzynarodowych spraw handlowych

¹⁰ Entwurf eines Gesetzes zur Einführung von Kammern für internationale Handelssachen (KfHG). Antrag der Länder Nordrhein-Westfalen, Hamburg und Hessen, Niedersachsen, Drucksache 42/10, informacja o projekcie m.in. w: Plenarprotokoll der 869. Sitzung des Bundesrats, Berlin, 7.05.2010 r., s. 118a, dostępny na stronie: https://www.bundesrat.de/SharedDocs/downloads/DE/plenarprotokolle/2010/Plenarprotokoll-869.pdf?__blob=publicationFile&v=4 (dostęp: 10.06.2020 r.); C.A. Kern, *English as a Court Language in Continental Courts*, "Erasmus Law Review" 2012, Vol. 5(3), s. 199–200.

¹¹ Zob. M.W. Huff, *Modellprojekt in NRW. LG Köln goes international*. Legal Tribune Online, 29.11.2011 r., <https://www.lto.de/recht/hintergruende/h/modellprojekt-in-nrw-lg-koeln-goes-international/> (dostęp: 10.06.2020 r.).

¹² Zob. M.W. Huff, *Modellprojekt...*

¹³ Zob. M.W. Huff, *Modellprojekt...*

¹⁴ Gesetzesantrag der Länder Nordrhein-Westfalen, Hamburg, Niedersachsen, 6.03.2014 r., Entwurf eines Gesetzes zur Einführung von Kammern für internationale Handelssachen (KfHG), Bundesrat Drucksache 93/14, dostępny na stronie: <https://www.cr-online.de/93-14.pdf> (dostęp: 31.10.2019 r.); Gesetzentwurf des Bundesrates, 14.03.2014 r., Entwurf eines Gesetzes zur Einführung von Kammern für internationale Handelssachen (KfHG), Bundesrat Drucksache 93/14 (Beschluss), dostępny na stronie: [https://www.cr-online.de/93-14\(B\).pdf](https://www.cr-online.de/93-14(B).pdf) (dostęp: 10.06.2020 r.), dalej – projekt z 2014 r.

¹⁵ Gesetzesantrag der Länder Nordrhein-Westfalen, Bayern, Hamburg, Hessen, Niedersachsen, 20.02.2018 r., Entwurf eines Gesetzes zur Einführung von Kammern für internationale Handelssachen (KfHG), Drucksache 53/18, dostępny na stronie: <http://dipbt.bundestag.de/dip21/brd/2018/0053-18.pdf> (dostęp: 10.06.2020 r.) – dalej Entwurf 53/18 lub projekt z 2018 r.

¹⁶ Informacja o stanie procesu legislacyjnego na stronie: <http://dipbt.bundestag.de/extrakt/ba/WP19/2321/232172.html> (dostęp: 10.06.2020 r.).

¹⁷ Ustawa o ustroju sądownictwa (*Gerichtsverfassungsgesetz*), <https://www.gesetze-im-internet.de/gvg/> (dostęp: 10.06.2020 r.).

¹⁸ Niemiecki Kodeks postępowania cywilnego (*Zivilprozessordnung*), <https://www.gesetze-im-internet.de/zpo/> (dostęp: 10.06.2020 r.).

w sądach krajowych (*Landgerichte*) oraz w ramach środka odwoławczego od ich orzeczeń przed wydziałami wyższych sądów krajowych (*Oberlandesgerichte*) toczy się w języku angielskim¹⁹. Należy podkreślić, że zgodnie z projektem z 2018 r. zarówno protokół, jak i orzeczenie w tym postępowaniu w pierwszej i drugiej instancji są sporządzane w języku angielskim²⁰. Projekt z 2018 r. przewiduje również możliwość prowadzenia postępowania w języku angielskim przed niemieckim Trybunałem Federanym (*Budessgerichtshof*, BGH)²¹.

2.2. Mimo niewprowadzenia do dnia dzisiejszego zmian w zakresie przepisów dotyczących postępowania przed wydziałami do międzynarodowych spraw handlowych w Niemczech 1.01.2018 r. rozpoczął swoją działalność Wyspecjalizowany Sąd do rozstrzygania międzynarodowych spraw handlowych przy Sądzie Krajowym we Frankfurcie nad Menem (*Kammer für internationale Handelssachen bei dem Landgericht Frankfurt am Main*)²².

Zanim został utworzony KIHS, przeprowadzono debatę w środowisku prawników praktyków oraz teoretyków w celu określenia organizacji tego wydziału²³. Ministerstwo Sprawiedliwości kraju związkowego Hesja zorganizowało 30.03.2017 r. konferencję, na której zaprezentowano plany utworzenia KIHS. Na tej konferencji profesorowie B. Hess, T. Pfeiffer, C. Duve oraz przewodniczący Wyższego Sądu Krajowego we Frankfurcie nad Menem – R. Poseck przedstawili dogłębną analizę postulowanego sposobu funkcjonowania sądu dla międzynarodowych spraw handlowych w Niemczech²⁴.

Kolejnym etapem było wydanie 2.11.2017 r. oficjalnego oświadczenia o utworzeniu KIHS w ramach Sądu Krajowego we Frankfurcie nad Menem (*Landgericht Frankfurt am Main*), w którym to oświadczeniu oznaczono dzień 1.01.2018 r. jako pierwszy dzień działalności KIHS²⁵. Zasoby rzeczowe oraz osobowe dla KIHS zostały sfinansowane przez rząd landu Hesja (*Hessische Landesregierung*)²⁶.

Wyspecjalizowany sąd do rozstrzygania międzynarodowych spraw handlowych przy Sądzie Krajowym we Frankfurcie nad Menem został ukonstytuowany w ten sposób, że dotychczasowy drugi wydział do spraw handlowych Sądu Krajowego we Frankfurcie nad Menem stał się na podstawie tzw. planu podziału zadań (*Geschäftsverteilung*) na 2018 r., wydawanego przez Prezydium tego sądu, Wydziałem

¹⁹ Projektowany § 184 (2) GVG, Entwurf 53/18, s. 2–3.

²⁰ Projektowany § 184 (2) GVG, Entwurf 53/18, s. 2–3.

²¹ Projektowany § 184 (3) GVG, Entwurf 53/18, s. 3.

²² Oświadczenie o utworzeniu KIHS w ramach Sądu Krajowego we Frankfurcie nad Menem (*Landgericht Frankfurt am Main*). Informacja zamieszczona na stronie sądu pt. *Das Landgericht Frankfurt am Main beabsichtigt, ab Januar 2018 eine englischsprachige Kammer für Handelssachen einzurichten*, dostępna na stronie: <https://ordentliche-gerichtsbarkeit.hessen.de/pressemitteilungen/englischsprachige-kammer-f%C3%BCr-handelssachen-ab-januar-2018> (dostęp: 31.10.2019 r.).

²³ Podobną inicjatywę próbowano wprowadzić w Sądzie Krajowym w Düsseldorfie. Jednak nie powstał w nim wydział zajmujący się międzynarodowymi sprawami handlowymi. Zob. G. Rühl, *Study of...*, s. 39.

²⁴ Zob. szerzej M. Weller, *The Justice Initiative Frankfurt am Main 2017*, informacja napisana przez B. Hessa, dyrektora Wykonawczego Instytutu Maxa Plancka w Luksemburgu zajmującego się prawem procesowym, <http://conflictoflaws.net/2017/the-justice-initiative-frankfurt-am-main-2017-law-made-in-frankfurt/> (dostęp: 10.06.2020 r.).

²⁵ Informacja zamieszczona na stronie sądu pt. *Das Landgericht Frankfurt am Main beabsichtigt, ab Januar 2018, eine englischsprachige Kammer für Handelssachen einzurichten*, dostępna na stronie: <https://ordentliche-gerichtsbarkeit.hessen.de/pressemitteilungen/englischsprachige-kammer-f%C3%BCr-handelssachen-ab-januar-2018> (dostęp: 10.06.2020 r.).

²⁶ Informacja zamieszczona na stronie sądu pt. *Das Landgericht Frankfurt am Main...*

do rozstrzygnięcia międzynarodowych spraw handlowych (KIHS). Zgodnie z obecnie obowiązującym planem podziału zadań na 2019 oraz 2020 r. jest to Drugi Wydział do spraw handlowych – Międzynarodowy Wydział do spraw handlowych (2. *Kammer für Handelssachen – Internationale Kammer für Handelssachen*)²⁷.

Jak już podkreślano powyżej, KIHS powstał bez zmiany dotychczas obowiązującego prawa niemieckiego. Prezydium Sądu Krajowego we Frankfurcie nad Menem, wykorzystując ustawę o ustroju sądownictwa na podstawie jej § 21e (1), określiło w ramach planu podziału zadań (*Geschäftsverteilung*) na 2018 r.²⁸, że drugi Wydział do spraw handlowych zajmie się rozpatrywaniem międzynarodowych spraw handlowych w języku angielskim.

Postępowanie przed KIHS uregulowano w wyżej wymienionym planie podziału zadań²⁹. W pozostałym zakresie do postępowania przed KIHS znajdują zastosowanie przepisy ZPO oraz GVG. Sprawy handlowe, w których orzeka KIHS, mają dwie cechy: charakteryzują się elementem międzynarodowym, a ponadto strony oświadczają, że chcą prowadzić postępowanie w języku angielskim bez tłumacza³⁰.

2.3. Najistotniejszym atutem KIHS, który powinien przyciągnąć strony do wytaczania spraw przed tym sądem, jest dopuszczenie ustnego postępowania w języku angielskim. W sytuacji, gdy wszystkie strony biorące udział w postępowaniu posługują się bardzo dobrze językiem obcym, sąd może wyłączyć konieczność korzystania z tłumacza w postępowaniu sądowym zgodnie z § 185 (2) GVG. Ponadto w sprawach, w których strony mogą wybrać jurysdykcję sądu, nie jest konieczne wezwanie tłumacza, jeżeli sędzia zna bardzo dobrze język, którym chcą się w postępowaniu posługiwać jego strony na podstawie § 185 (3) GVG. Innymi słowy, ustawa o ustroju sądownictwa (GVG) daje sądowi niemieckiemu władzę dyskrecyjną, która pozwala mu na prowadzenie postępowania ustnego w języku angielskim, jeśli wszystkie strony znają ten język³¹, i jeśli wszystkie strony postępowania zgadzają się na toczenie sprawy w tym języku³². Paragraf 169 GVG, który wyraża zasadę publicznego procesu, również nie stanowi przeszkody w prowadzeniu postępowania ustnego w języku angielskim przed sądami niemieckimi³³.

Natomiast w pozostałym zakresie (poza postępowaniem ustnym) strony muszą korzystać przed KIHS z języka niemieckiego. Dzieje się tak dlatego, że zgodnie

²⁷ Plan podziału zadań dla Sądu Krajowego we Frankfurcie nad Menem z 2019 r. (*Geschäftsverteilung für das Landgericht Frankfurt am Main, 2019*), stan na: 13.02.2019 r., s. 88, dostępny w języku niemieckim na stronie: <https://ordentliche-gerichtsbarkeit.hessen.de/sites/ordentliche-gerichtsbarkeit.hessen.de/files/Gesch%C3%A4ftsverteilung%202019%20Stand%2013.02.2019-%20Internet.pdf> (dostęp: 31.10.2019 r.); Plan podziału zadań dla Sądu Krajowego we Frankfurcie nad Menem z 2020 r. (*Geschäftsverteilung für das Landgericht Frankfurt am Main 2020*) stan na: 4.06.2020 r., s. 97, dostępny w języku niemieckim na stronie: https://ordentliche-gerichtsbarkeit.hessen.de/sites/ordentliche-gerichtsbarkeit.hessen.de/files/GVP%202020_Stand%2004.06.2020-o.TV_.pdf (dostęp: 10.06.2020 r.) – dalej plan podziału zadań z 2020 r.

²⁸ Zgodnie z § 21e (9) GVG nie ma wymogu publikacji planu podziału zadań, ale prezes lub sędzia nadzorujący ma obowiązek udostępnić go do wglądu w siedzibie sądu.

²⁹ Plan podziału zadań z 2020 r., s. 43.

³⁰ G. Rühl, *Study of...*, s. 39.

³¹ Zob. C.A. Kern, *English as a Court...*, s. 197.

³² Informacja zamieszczona na stronie sądu pt. *Das Landgericht Frankfurt am Main...*

³³ Zob. szerzej M. Wallimann, *Der Unmittelbarkeitsgrundsatz im Zivilprozess, Dogmatik und Zukunftsperspektiven eines Verfahrensgrundsatzes im 21. Jahrhundert – zugleich ein Beitrag zur allgemeinen Verfahrenslehre*, Tybinga 2016, s. 364, za: m.in. W. Ewer, *Das Öffentlichkeitsprinzip – ein Hindernis für die Zulassung von Englisch als konsensualoptionaler Gerichtssprache?*, „Neue Juristische Wochenschrift” 2010/19, s. 1324 i n.; G.-P. Calliess, *Englisch als Gerichtssprache und Öffentlichkeitsprinzip w: Festschrift für Franz Jürgen Säcker zum 70. Geburtstag*, red. D. Joost, H. Oetker, M. Paschke, Monachium 2011, s. 1045 i n.

z § 184 GVG językiem sądu jest język niemiecki³⁴. Dlatego zarówno orzeczenie, jak i protokół są sporządzane przez KIHS w języku niemieckim. Jednak na podstawie § 185 (1) zd. 2 GVG wypowiedzi (*Aussagen*) oraz oświadczenia (*Erklärungen*) powinny być zapisane w protokole lub w załączniku do protokołu w języku obcym (np. w języku angielskim), jeśli sędzia uzna to za konieczne ze względu na ich istotność dla sprawy oraz w takim zakresie, w jakim w ocenie sędziego są one niezbędne ze względu na ich znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy. Natomiast niemiecki Kodeks postępowania cywilnego w § 142 (3) pozostawia do dyskrecjonalnej władzy sędziego decyzję o tym, aby dokumenty sporządzone w języku obcym zostały przez stronę dostarczone wraz z tłumaczeniem. Innymi słowy, od decyzji sądu zależy, czy dokumenty sporządzone w języku obcym np. angielskim należy tłumaczyć na język niemiecki³⁵.

Podsumowując, wyłącznie postępowanie ustne przed KIHS może na wniosek stron toczyć się w języku angielskim bez udziału tłumacza. Decyzję w tym zakresie podejmuje KIHS, biorąc pod uwagę wnioski stron³⁶. Natomiast protokół, orzeczenie³⁷ oraz środki odwoławcze powinny być sporządzone w języku niemieckim. Orzeczenie może być przetłumaczone na język angielski.

2.4. Kolejnym istotnym elementem jest skład orzekający KIHS. Podobnie jak inne niemieckie wydziały do spraw handlowych KIHS – co do zasady – orzeka w składzie trzyosobowym, składającym się z: 1) przewodniczącego, wybieranego spośród sędziów zawodowych Sądu Krajowego dla Frankfurtu nad Menem oraz 2) dwóch sędziów handlowych zgodnie z § 105 (1) GVG. Przewodniczący jest sędzią zawodowym Sądu Krajowego we Frankfurcie nad Menem powołanym dożywotnio. Z kolei dwaj sędziowie handlowi są przedsiębiorcami mianowanymi sędziami z polecenia Izby Przemysłu i Handlu (*Industrie- und Handelskammer*) zgodnie z § 108 GVG na okres 5 lat³⁸. Dopuszczalne jest powtórne powołanie tych samych osób jako sędziów zawodowych do KIHS. Ustawa o ustroju sądownictwa określa wymogi, jakie musi spełnić sędzia handlowy³⁹. Należy podkreślić, że zarówno sędzia

³⁴ W § 184 GVG zagwarantowano Serbołużyczanom prawo do wypowiadania się w języku serbołużyckim przed sądem w okręgach zamieszkałych przez ludność serbołużycką. Zob. C.A. Kern, *English as a Court...*, s. 197, przypis 55.

³⁵ B. Hess [w:] M. Weller, *The Justice...*

³⁶ B. Hess [w:] M. Weller, *The Justice...*

³⁷ Doktryna zwraca uwagę, że orzeczenie wydane przez KIHS w języku niemieckim może być w taki sposób przygotowane, aby było możliwe szybkie przetłumaczenie jego treści na język angielski, tak B. Hess [w:] M. Weller, *The Justice...*

³⁸ Zob. Informacja dostępna na stronie KIHS w języku angielskim: *Landgericht Frankfurt am Main, Chamber for International Commercial Disputes*, <https://ordentliche-gerichtsbarkeit.hessen.de/ordentliche-gerichte/lgb-frankfurt-am-main/lg-frankfurt-am-main/chamber-international> (dostęp: 10.06.2020 r.) oraz w języku niemieckim: *Landgericht Frankfurt am Main, Kammer für internationale Handelssachen*, <https://ordentliche-gerichtsbarkeit.hessen.de/ordentliche-gerichte/lgb-frankfurt-m/lg-frankfurt-m/kammer-f%C3%BCr-internationale-handelssachen> (dostęp: 10.06.2020 r.).

³⁹ Zgodnie z § 109 (1) GVG na sędziego handlowego może zostać powołany: 1. Niemiec, 2. który ukończył 30 lat, 3. jest lub był zarejestrowany w rejestrze handlowym lub rejestrze spółdzielni jako kupiec, członek zarządu lub dyrektor osoby prawnej albo prokurent lub jako członek zarządu osoby prawnej prawa publicznego, która na podstawie szczególnej regulacji ustawowej dla tej osoby prawnej nie musi być zarejestrowana. W świetle § 109 (2) GVG każdy, kto spełnia te warunki, może zostać powołany tylko wtedy, gdy: 1. mieszka w okręgu Wydziału do spraw handlowych lub 2. ma w tym okręgu siedzibę handlową albo 3. należy do przedsiębiorstwa, które ma swoją siedzibę lub oddział w tym okręgu. Ponadto, może zostać wyłącznie powołany: 1. prokurent, jeżeli przyjmuje w przedsiębiorstwie samodzielną funkcję, porównywalną z czynnościami przedsiębiorcy, 2. członek zarządu spółdzielni, jeżeli pracuje w pełnym wymiarze godzin

zawodowy, jak i sędzia handlowy mają na podstawie § 105 (2) GVG równą wagę głosu. Sędziowie handlowi mają także podczas trwania kadencji, zgodnie z § 112 GVG, takie same prawa i obowiązki jak sędziowie zawodowi.

2.5. Następną ważną kwestią jest określenie, jakie sprawy podlegają właściwości rzeczowej KIHS. Zgodnie z planem podziału zadań KIHS zajmuje się międzynarodowymi sprawami handlowymi, czyli sprawami podlegającymi właściwości wydziałów do spraw handlowych oraz niepodlegającymi właściwości innych wydziałów, jeśli dana sprawa ma element międzynarodowy i obie strony do czasu złożenia odpowiedzi na pozew oświadczą, że chcą prowadzić postępowanie ustne w języku angielskim bez udziału tłumacza⁴⁰.

Do właściwości rzeczowej KIHS należą, zgodnie z § 94 GVG, jedynie tzw. sprawy handlowe (*Handelssachen*). Paragraf 95 GVG określa rodzaje spraw, które mieszczą się w zakresie pojęcia „sprawy handlowej” jako: 1) spory cywilne, w przypadku których pozew obejmuje roszczenia przeciwko kupcowi w rozumieniu niemieckiego Kodeksu spółek handlowych (*Handelsgesetzbuch*), jeśli jest on zarejestrowany w rejestrze handlowym lub rejestrze spółdzielni albo jest osobą prawną prawa publicznego, która na podstawie szczególnej regulacji ustawowej nie musi być zarejestrowana, które to roszczenia wynikają z działalności będącej dla obu stron działalnością handlową (*Handelsgeschäft*) (§ 95 (1) 1. GVG); 2) spory wynikające z weksla w rozumieniu ustawy o wekslach (*Wechselgesetz*) lub z innego dokumentu określonego w § 363 niemieckiego Kodeksu spółek handlowych (*Handelsgesetzbuch*) (§ 95 (1) 2 GVG); 3) sprawy oparte na ustawie o czekach (§ 95 (1) 3. GVG); 4) sprawy wynikające ze stosunku prawnego między członkami spółki handlowej lub spółdzielni albo między nią a jej członkami lub między cichym wspólnikiem a właścicielem działalności gospodarczej zarówno w czasie trwania, jak i po rozwiązaniu spółki oraz ze stosunku prawnego między przełożonymi lub likwidatorami spółki handlowej lub spółdzielni oraz spółki lub jej członkami (§ 95 (1) 4. lit. a GVG); 5) sprawy ze stosunku prawnego, który dotyczy prawa do korzystania z firmy (§ 95 (1) 4. lit. b GVG); 6) sprawy ze stosunku prawnego dotyczącego ochrony znaku towarowego i innych znaków zarejestrowanych oraz wzorów przemysłowych (§ 95 (1) 4. lit. c GVG); 7) sprawy ze stosunku prawnego wynikającego z nabycia istniejącej działalności gospodarczej, powstałe między dotychczasowym właścicielem a nabywcą (§ 95 (1) 4. lit. d GVG); 8) sprawy ze stosunku prawnego między osobą trzecią a osobą odpowiadającą z tytułu braku wykazania prokury lub pełnomocnictwa handlowego (§ 95 (1) 4. lit. e GVG); 9) sprawy wynikające ze stosunków prawnych prawa morskiego (*Seerecht*), w szczególności odnoszące się do przedsiębiorstwa żeglugowego, praw i obowiązków armatora lub właściciela statku, korespondenta-armatora i załogi statku, którzy wspólnie odpowiadają za odszkodowanie w przypadku zderzenia statków, akcji ratowniczych oraz roszczeń wierzycieli statku (§ 95 (1) 4. lit. f GVG); 10) sprawy toczone na podstawie ustawy o zwalczaniu

w spółdzielni, która uczestniczy w obrocie w sposób podobny do spółki handlowej. Zgodnie z § 109 (3) GVG nie można powołać na sędziego handlowego osoby, która nie jest zdolna do pełnienia funkcji ławnika albo która zgodnie z § 33 nr 4 nie powinna być na takie stanowisko powołana. Nie należy powoływać na sędziego handlowego osoby, która zgodnie z § 33 nr 6 nie powinna być powoływana na stanowisko ławnika.

⁴⁰ Zob. Plan podziału zadań z 2020 r., s. 43.

nieuczciwej konkurencji (§ 95 (1) 5. GVG); 11) sprawy wynikające z § 21, 22, 22a, 24 oraz 24a ustawy o prospekcie emisyjnym papierów wartościowych (*Wertpapierprospektgesetz*) lub § 20–22 ustawy inwestycyjnej (*Vermögensanlagegesetz*) (§ 95 (1) 6. GVG); 12) spory, w stosunku do których właściwość sądu krajowego wynika z § 246 (3) zd. 1, § 396 (1) zd. 2 ustawy o akcjach (*Aktiengesetz*); § 51 (3) zd. 3 lub 81 (1) zd. 2 ustawy o spółkach (*Genossenschaftsgesetz*); § 87 ustawy przeciwko ograniczeniu konkurencji (*Gesetz gegen Wettbewerbsbeschränkungen*), chyba że sprawa obejmuje roszczenia informacyjne lub odszkodowawcze z prawa kartelowego oraz ma zastosowanie § 13 (4) ustawy o wprowadzeniu w życie unijnej ochrony konsumenta (*EG-Verbraucherschutzdurchsetzungsgesetz*) (§ 95 (2) 1. GVG) oraz 13) postępowania określone w § 71 (2) nr 4 lit. b–f (§ 95 (2) 2. GVG).

Właściwość rzeczowa KIHs wymaga ponadto, aby powód skierował pozew do Wydziału do spraw handlowych. Bowiem zgodnie z § 96 (1) GVG sprawa rozpatrywana jest przez wydział do spraw handlowych, jeśli powód zażąda tego w pozwie. W takim przypadku pozew dotyczący sprawy handlowej, która wpływa do Sądu Krajowego we Frankfurcie nad Menem jest automatycznie kierowany do KIHs⁴¹. Pozwany może się zgodzić na prowadzenie postępowania przed KIHs w sprzeciwie złożonym na podstawie § 924 ZPO. Oświadczenie o wyrażeniu zgody na postępowanie przed KIHs można wyrazić najpóźniej w chwili złożenia sprzeciwu⁴².

2.6. Wyżej określone zasady dotyczące języka, składu orzekającego oraz właściwości rzeczowej KIHs, należy uzupełnić jeszcze o kilka istotnych elementów postępowania przed tym sądem, które wynikają z niemieckiej ustawy o ustroju sądownictwa oraz niemieckiego Kodeksu postępowania cywilnego. Po pierwsze, postępowanie przed KIHs jest – co do zasady – jawne, a wyrok sąd wydaje w imieniu narodu niemieckiego (*im Namen des deutschen Volkes*)⁴³. Po drugie, do istotnych odrębności postępowania przed KIHs (jako wydziału do spraw handlowych) należy przewidziana w § 114 GVG możliwość orzekania na podstawie ekspertyzy oraz wiedzy zawodowej w sprawach, w których wystarczająca jest ocena handlowa, jak i w sprawach praktyk handlowych. Po trzecie, w procesie niemieckim sędzia aktywnie kieruje postępowaniem, w tym wyznacza termin pierwszej rozprawy (w terminie od 4 do 6 miesięcy od wpłynięcia sprawy do sądu); zachęca strony do znalezienia polubownego rozwiązania; a jeśli na pierwszej rozprawie nie dojdzie do zawarcia ugody, to sąd omawia ze stronami i ich pełnomocnikami kwestie prawne i określa dalsze etapy swojego procedowania, a także, aby nie przedłużać postępowania – przesłuchuje strony⁴⁴. Zgodnie z § 139 ZPO KIHs może udzielać stronom informacji na temat kwestii prawnych i faktycznych w celu umożliwienia szybkiego i transparentnego postępowania⁴⁵. Sąd stara się w ten sposób zaplanować

⁴¹ Informacja zamieszczona na stronie sądu pt. *Landgericht Frankfurt am Main...* Odnośnie do przekazywania spraw do i z KIHs zob. E. Figura-Góralczyk, *Wyspecjalizowany sąd...*, s. 15–16.

⁴² Zob. Plan podziału zadań z 2020 r., s. 43.

⁴³ Zob. Informacja dostępna na stronie KIHs w języku angielskim: *Landgericht Frankfurt am Main Chamber...* oraz w języku niemieckim: *Landgericht Frankfurt am Main Kammer...*

⁴⁴ Zob. Informacja dostępna na stronie KIHs w języku angielskim: *Landgericht Frankfurt am Main Chamber...* oraz w języku niemieckim: *Landgericht Frankfurt am Main Kammer...*

⁴⁵ Szerzej odnośnie do § 139 ZPO zob. E. Figura-Góralczyk, *Wyspecjalizowany sąd...*, s. 18–19.

proces, aby miała miejsce oprócz rozprawy, mającej na celu przygotowanie procesu, jeszcze jedna rozprawa w celu przeprowadzenia wszystkich dowodów. W tym celu sąd może dopuścić zeznania świadków na piśmie lub przeprowadzić dowód z zeznań świadków przez wideokonferencję⁴⁶. Na podstawie § 377 (3) ZPO dopuszczalne jest przeprowadzenie dowodu z pisemnego oświadczenia świadków. Po czwarte, przed KIHS możliwe jest przeprowadzenie tzw. *German disclosure*, tj. wymiany dowodów między stronami pod nadzorem sądu zgodnie z § 142–144 ZPO⁴⁷, przez co postępowanie w Niemczech zostało zbliżone do procedury sądów angielskich. Zgodnie z § 142 (1) ZPO sąd może nakazać, aby strona lub osoba trzecia przedstawiły dokumenty, które znajdują się w ich posiadaniu i inne dokumenty, do których strona się odwołała. Sąd może wyznaczyć termin i nakazać, aby złożone dokumenty pozostały w sądzie przez określony przez niego okres. W świetle § 142 (3) ZPO sąd może także zarządzić, aby dokumenty sporządzone w języku obcym były dostarczone wraz z tłumaczeniem. Na gruncie § 143 ZPO sąd może nakazać stronom złożenie akt będących w ich posiadaniu, jeśli składają się one z dokumentów związanych z postępowaniem i orzeczeniem w sprawie. Ponadto, zgodnie z § 144 (1) ZPO sąd może nakazać przeprowadzenie oględzin lub sporządzenie opinii biegłego. Po piąte, jeżeli przeprowadzany jest dowód z zeznań świadków lub z opinii biegłego, to może on być w pełni nagrany i udostępniony stronom przez publiczny elektroniczny system landu Hesji (*das elektronische Serversystem HessenDrive*)⁴⁸. Nagrywanie rozprawy i przygotowanie z niej zapisu w formie elektronicznej umożliwiają § 160–164 ZPO⁴⁹. Po szóste, koszty postępowania przed KIHS są takie same jak przed innymi sądami niemieckimi⁵⁰.

2.7. Podsumowując, wydaje się, że strony powinny być zainteresowane prowadzeniem spraw dotyczących międzynarodowych spraw handlowych we Frankfurcie nad Menem, jeśli w Niemczech zostanie uchwalona ustawa o utworzeniu wydziałów do międzynarodowych spraw handlowych (Entwurf 53/18). Bowiem zgodnie z wyżej wymienionym projektem ma być zmieniony § 184 GVG w ten sposób, że postępowanie przed wydziałami do międzynarodowych spraw handlowych w sądach krajowych (*Landgerichte*) oraz w ramach środka odwoławczego od ich orzeczeń przed wydziałami wyższych sądów krajowych (*Oberlandesgerichte*) będzie się mogło toczyć w języku angielskim, także w tym w języku będzie sporządzany protokół oraz wydawane orzeczenie⁵¹. Niestety, projekt ten do chwili obecnej (stan na 9.06.2020 r.) nie został uchwalony.

Dlatego KIHS został utworzony na podstawie dotychczas obowiązujących w Niemczech przepisów, w tym zwłaszcza zgodnie z niemieckim Kodeksem postępowania cywilnego (ZPO) oraz ustawą o ustroju sądownictwa (GVG), a postępowanie uregulowano w planie podziału zadań (*Geschäftsverteilung*).

Podsumowując, można wyróżnić następujące, najistotniejsze cechy postępowania przed KIHS, które zostały szczegółowo omówione powyżej. Język angielski jest

⁴⁶ Zob. Informacja dostępna na stronie KIHS w języku angielskim: *Landgericht Frankfurt am Main Chamber...*

⁴⁷ B. Hess [w:] M. Weller, *The Justice...*

⁴⁸ Zob. Informacja dostępna na stronie KIHS w języku angielskim: *Landgericht Frankfurt am Main Chamber...*

⁴⁹ Szerzej odnośnie do elektronicznego protokołu zob. E. Figura-Góralczyk, *Wyspecjalizowany sąd...*, s. 21–22.

⁵⁰ Zob. Informacja dostępna na stronie KIHS w języku angielskim: *Landgericht Frankfurt am Main Chamber...*

⁵¹ Projektowany § 184 (2) GVG, Entwurf 53/18, s. 2–3.

wyłącznie językiem postępowania ustnego przed KIHS. Natomiast protokół, orzeczenie oraz środki odwoławcze powinny być sporządzone w języku niemieckim. KIHS został obsadzony przez trzech sędziów. Przewodniczącym jest powoływany dożywotnio doświadczony sędzia zawodowy Sądu Krajowego we Frankfurcie nad Menem. Z kolei dwóch pozostałych sędziów, to sędziowie handlowi, którzy są przedsiębiorcami mianowanymi z polecenia Izby Przemysłu i Handlu na okres 5 lat, z możliwością dalszego przedłużenia. KIHS zajmuje się międzynarodowymi sprawami handlowymi, tzn. podlegającymi właściwości wydziałów do spraw handlowych oraz niepodlegającymi właściwości innych wydziałów (tzw. sprawa handlowa), jeśli dana sprawa ma element międzynarodowy, i obie strony do czasu złożenia odpowiedzi na pozew oświadczą, że chcą prowadzić postępowanie ustne w języku angielskim bez udziału tłumacza. Do istotnych odrębności postępowania przed KIHS należy przewidziana możliwość orzekania na podstawie ekspertyzy oraz wiedzy zawodowej w sprawach, w których wystarczy ocena handlowa, jak i w sprawach praktyk handlowych. Koszty postępowania przed KIHS nie różnią się od kosztów postępowania przed innymi sądami niemieckimi.

3. INICJATYWY DOTYCZĄCE WYSPECJALIZOWANYCH SĄDÓW DO ROZPATRYWANIA MIĘDZYNARODOWYCH SPRAW HANDLOWYCH WE FRANCJI, HOLANDII, IRLANDII ORAZ NA POZIOMIE UE

3.1. W kilku innych niż Niemcy państwach członkowskich Unii Europejskiej doszło do debaty odnośnie do stworzenia wyspecjalizowanych sądów do rozpatrywania międzynarodowych spraw handlowych. Do tych państw należą: Francja, Holandia, Belgia oraz Irlandia. Poniżej zostaną pokrótce przedstawione działania podjęte w tych państwach wraz z ich porównaniem do rozwiązań niemieckich. Natomiast działania podjęte w Belgii pozostawiono poza zakresem porównania. W państwie tym, mimo projektu utworzenia jednoinstancyjnego anglojęzycznego *Brussels International Business Court* w Brukseli, do tej pory Sąd ten nie został utworzony i wydaje się, że na chwilę obecną nie ma woli politycznej⁵² kontynuowania tej inicjatywy⁵³. W uzupełnieniu rozważań podjętych przez państwa członkowskie UE, przedstawiono proponowane zmiany prawa unijnego, dotyczące wyspecjalizowanych sądów do rozstrzygnięcia międzynarodowych spraw handlowych⁵⁴.

3.2. W Unii Europejskiej najbardziej predystynowana do przejęcia funkcji londyńskiego *Commercial Court* jest Irlandia z racji tego samego języka urzędowego jak w Wielkiej Brytanii i systemu prawnego *common law*. Mimo tych cech Irlandia nie wprowadziła reform sądownictwa w zakresie sporów dotyczących

⁵² Zob. M. Verbergt, *Controversiële 'kaviaarrechtbank' van Geens wordt begraven*, dostępny na stronie: http://www.standaard.be/cnt/dmf20190321_04272272 (dostęp: 9.06.2020 r.); G. van Calster, *The Brussels International Business Court – Council of State continues to resist*, dostępny na stronie: <https://gavclaw.com/2018/11/14/the-brussels-international-business-court-council-of-state-continues-to-resist/> (dostęp: 9.06.2020 r.).

⁵³ Zob. szerzej M. Derek, *Wyspecjalizowane sądy...*, s. 15–19.

⁵⁴ G. Rühl, *Study of...*, *passim*.

międzynarodowych spraw handlowych⁵⁵. W państwie tym funkcjonuje już w Sądzie Najwyższym Izba Handlowa (*Commercial Court*) z siedzibą w Dublinie, która mogłaby rozpatrywać międzynarodowe sprawy handlowe⁵⁶. Irlandia w ramach istniejącej już struktury sądownictwa, w tym Izby Handlowej (*Commercial Court*) Sądu Najwyższego, zamierza rozstrzygać międzynarodowe sprawy handlowe⁵⁷.

W Irlandii całe postępowanie jest prowadzone w języku angielskim, natomiast w Niemczech jedynie ustne postępowanie toczy się w tym języku. W państwie tym, w ramach istniejącej struktury Sądu Krajowego we Frankfurcie nad Menem, zmieniono funkcję jednego z wydziałów, tak aby stał się sądem do rozstrzygania międzynarodowych spraw handlowych (KIHS). W Irlandii istnieje już Izba Handlowa w Sądzie Najwyższym, jednak nie jest to sąd tylko do międzynarodowych spraw handlowych, ale do wszystkich spraw handlowych. Jeśli chodzi o prawo właściwe, to zarówno w Niemczech, jak i w Irlandii sąd może orzekać zgodnie z *common law*, jeśli wskażą je normy kolizyjne lub strony korzystając z wyboru prawa.

3.3. Kolejnym krajem, w którym podjęto incjatywę dotyczącą sądów do rozstrzygania międzynarodowych spraw handlowych jest Francja. W państwie tym, podobnie jak w Niemczech, w ramach istniejącego porządku prawnego podjęto na początku 2018 r. działania w tym zakresie. Natomiast już od 2010 r. przed Trybunałem Handlowym (*tribunal de Commerce*) prowadzone są postępowania w języku angielskim⁵⁸. W dniu 7.02.2018 r. Dziekan Izby Adwokackiej w Paryżu oraz władze dwóch paryskich sądów: Trybunału Handlowego (*tribunal de Commerce*) i Sądu Apelacyjnego (*cour d'appel*) podpisali dwa porozumienia: 1) protokół dotyczący postępowania przed Izbą do spraw międzynarodowych Trybunału Handlowego w Paryżu (*Protocole relatif à la procédure devant la chambre internationale du tribunal de commerce de Paris*)⁵⁹ oraz 2) protokół dotyczący postępowania przed Izbą do międzynarodowych spraw handlowych Sądu Apelacyjnego w Paryżu (*Protocole relatif à la procédure devant la Chambre Internationale de la cour d'appel de Paris*)⁶⁰. Znajdują one zastosowanie do postępowań, które zostały wszczęte od 1.03.2018 r. Stanowią o zasadach prowadzenia – na gruncie obowiązujących we Francji przepisów – postępowań przed Izbami Trybunału Handlowego w Paryżu i Sądu Apelacyjnego w Paryżu wyspecjalizowanymi w rozpoznawaniu międzynarodowych spraw handlowych.

Do kognicji nowo powołanej Izby międzynarodowej Sądu Apelacyjnego należą spory w międzynarodowych sprawach handlowych, m.in. w zakresie umów handlowych, transportu, nieuczciwej konkurencji, praktyk antykonkurencyjnych oraz instrumentów finansowych⁶¹. Ponadto, jest on sądem apelacyjnym w stosunku

⁵⁵ Zob. M. Derek, *Wyspecjalizowane sądy...*, s. 24.

⁵⁶ Zob. M. Derek, *Wyspecjalizowane sądy...*, s. 22.

⁵⁷ Zob. M. Derek, *Wyspecjalizowane sądy...*, s. 25.

⁵⁸ Zob. E. Jeuland, *The International Division of the Paris Commercial Court*, "Tijdschrift voor Civiele Rechtspleging" 2016/4, s. 143 i n.; C.A. Kern, *English as a Court...*, s. 195 i n.

⁵⁹ Tekst protokołu dostępny na stronie Izby Adwokackiej w Paryżu: www.avocatparis.org/system/files/edits/protocoles_signes_creation_jurisdiction_commerciale_internationale_2.pdf (dostęp: 31.10.2019 r.) – dalej Protokół TC. Zob. O. Bobrzyńska, *Wyspecjalizowany sąd...*, s. 16–18.

⁶⁰ Tekst protokołu dostępny na stronie Izby Adwokackiej w Paryżu: www.avocatparis.org/system/files/edits/protocoles_signes_creation_jurisdiction_commerciale_internationale_1.pdf (dostęp: 31.10.2019 r.) – dalej Protokół CICAP. Zob. O. Bobrzyńska, *Wyspecjalizowany sąd...*, s. 16–18.

⁶¹ Art. 1.1 Protokołu CICAP.

do postępowań toczących się w pierwszej instancji przed Trybunałem Handlowym⁶². We Francji, w ramach ustnego postępowania strony, świadkowie, biegli, eksperci oraz niefrancuscy pełnomocnicy mogą się posługiwać językiem angielskim⁶³. Jednak akta procesowe mają być sporządzane w języku francuskim⁶⁴. Natomiast różnica w stosunku do rozwiązania niemieckiego polega na tym, że we Francji orzeczenie musi być oficjalnie przetłumaczone na język angielski⁶⁵. Postępowanie naśladuje model angielski, o czym świadczy m.in. konieczność ułożenia planu postępowania⁶⁶. Ponadto możliwe jest wyjawienie przez strony dowodów przed sądem (*discovery*)⁶⁷ oraz przesłuchanie „krzyżowe” świadków i biegłych⁶⁸.

Po pierwsze, protokoły z 7.02.2018 r., które dotyczą postępowań przed Trybunałem Handlowym i Sądem Apelacyjnym wprowadzają możliwość częściowego prowadzenia postępowania w języku angielskim (lub innym języku obcym). Dokumentacja może być przedłożona w języku angielskim, bez konieczności jej tłumaczenia. Strony, świadkowie, biegli mogą wypowiadać się w języku angielskim (lub w innym języku obcym) przy zapewnieniu tłumaczenia symultanicznego, ale akta procesowe mają być sporządzane w języku francuskim, a orzeczenia – wydawane w języku francuskim i zaopatrzone w obligatoryjne tłumaczenie przysięgłe na język angielski⁶⁹. Po drugie – jak wskazywano powyżej – protokoły dają możliwość ułożenia planu postępowania, w tym dat przesłuchań i daty wydania orzeczenia końcowego, tak aby określić ramy czasowe postępowania i umożliwić stronom zaplanowanie działań⁷⁰. Zbliża to postępowanie do modelu angielskiego. Po trzecie, przesłuchanie stron i osób trzecich odbywa się zgodnie z zasadami kontradyktoryjności⁷¹. Po czwarte, odnośnie do kosztów postępowania strony mogą składać wnioski w tym zakresie⁷². Wreszcie po piąte – jawność rozprawy może zostać wyłączona⁷³.

Model francuski wprowadza wyspecjalizowane sądy do rozstrzygania międzynarodowych spraw handlowych podobnie jak inicjatywy niemieckie. W obu przypadkach utworzono sądy do rozstrzygania międzynarodowych spraw handlowych w ramach obowiązującego prawa, bez zmiany jego przepisów. Językiem urzędowym nie jest język angielski, co powoduje, że – co do zasady – akta postępowania i orzeczenie muszą być sporządzane w języku urzędowym (odpowiednio – niemieckim lub francuskim) oraz dodatkowo sąd w Niemczech może, a we Francji – musi sporządzić tłumaczenie przysięgłe orzeczenia na język angielski. W obu krajach postępowania starano się upodobnić do sądownictwa angielskiego.

3.4. Holandia jest jedynym krajem, który wprowadził nowelizację w swoim prawie procesowym w celu zapewnienia poprawnego funkcjonowania wyspecjalizowanych

⁶² Art. 1.3 Protokołu CICAP.

⁶³ Art. 2.4 Protokołu CICAP.

⁶⁴ Art. 2.1 Protokołu CICAP.

⁶⁵ Art. 7 Protokołu CICAP.

⁶⁶ Zob. art. 4 Protokołu CICAP.

⁶⁷ Art. 5.1 Protokołu CICAP.

⁶⁸ Art. 5.4 oraz 5.5. Protokołu CICAP.

⁶⁹ Art. 2, 6 i 7 Protokołu TC; art. 2 i 3 Protokołu CICAP.

⁷⁰ Art. 3 Protokołu TC; art. 4 Protokołu CICAP.

⁷¹ Art. 4 Protokołu TC; art. 5.4 oraz 5.5 Protokołu CICAP.

⁷² Art. 6.2 Protokołu CICAP.

⁷³ Art. 5 Protokołu TC; art. 6.1 Protokołu CICAP; zob. szerzej O. Bobrzyńska, *Wyspecjalizowany sąd...*, s. 18–21.

sądów do rozstrzygania międzynarodowych spraw handlowych. Znowelizowano holenderski Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawę o kosztach sądowych w sprawach cywilnych związanych z postępowaniami toczącymi się w języku angielskim w międzynarodowych Izbach handlowych Sądu Okręgowego w Amsterdamie (*rechtbank Amsterdam*) i Sądu Apelacyjnego w Amsterdamie (*gerechtshof Amsterdam*)⁷⁴. Ustawa ta weszła w życie 1.01.2019 r.⁷⁵ Szczegółowe postanowienia odnośnie do procedury przed tymi wydziałami zawarto w Regulach postępowania dla Izb międzynarodowych handlowych Sądu Okręgowego w Amsterdamie oraz Sądu Apelacyjnego w Amsterdamie (*Rules of Procedure for the International Commercial Chambers of the Amsterdam District Court (NCC District Court) and the Amsterdam Court of Appeal (NCC Court of Appeal)*)⁷⁶.

Sąd do międzynarodowych spraw handlowych (*Netherlands Commercial Court, NCC*) składa się z dwóch instancji: Sądu Okręgowego (*NCC District Court*) oraz Sądu Apelacyjnego (*NCC Court of Appeal*) w Amsterdamie⁷⁷. Są to wydziały handlowe utworzone odpowiednio przy Sądzie Okręgowym w Amsterdamie oraz przy Sądzie Apelacyjnym w Amsterdamie. Sąd orzeka w sprawach cywilnych lub handlowych, w których występuje element międzynarodowy⁷⁸. W tych sprawach sąd w Amsterdamie powinien posiadać jurysdykcję (np. na mocy umowy prorogacyjnej), a żaden inny sąd nie powinien mieć wyłącznej jurysdykcji. Strony muszą wyrazić zgodę zarówno na prowadzenie postępowania przed sądem do międzynarodowych spraw handlowych, jak i na postępowanie w języku angielskim⁷⁹. W postępowaniu przed NCC język angielski jest zarówno językiem postępowania ustnego, jak i pisemnego oraz językiem, w którym sporządzany jest wyrok⁸⁰. W tych sprawach sąd aktywnie zarządza procesem w porozumieniu ze stronami⁸¹. Koszty postępowania to koszty stałe, które są wyższe niż w przypadku innych sądów holenderskich, i wynoszą odpowiednio: 15,000 euro (*NCC District Court*) oraz 20,000 euro (*NCC Court of Appeal*)⁸².

Sądy holenderskie należą do prowadzących najszybsze postępowania (są piątymi pod tym względem w Unii), a orzeczenia wydają niezawiśli, niezależni i doświadczeni w międzynarodowych sprawach gospodarczych sędziowie, przy czym w składzie orzekającym w tych sprawach jest trzech sędziów⁸³. Sąd do międzynarodowych spraw handlowych w wyjątkowo pilnych sprawach może przeprowadzić postępowanie o każdej porze (24 godziny na dobę przez 7 dni w tygodniu) i w jakimkolwiek

⁷⁴ Projekt ustawy Izba Reprezentantów, sesja 2016–2017, 34 761, nr 2 w języku niderlandzkim, https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20170717/voorstel_van_wet/document3/f=/vkg7iw763rzs.pdf (dostęp: 9.06.2020 r.); zob. M. Derek, *Wyspecjalizowane sądy...*, s. 7.

⁷⁵ M. Derek, *Wyspecjalizowane sądy...*, s. 12.

⁷⁶ Reguły w języku angielskim dostępne na stronie: <https://www.rechtspraak.nl/SiteCollectionDocuments/ncc-procesreglement-en.pdf> (dostęp: 9.06.2020 r.).

⁷⁷ Informacja pochodząca ze strony sądu pt. *Netherlands Commercial Court (NCC) Pioneering English-language dispute resolution in a civil law jurisdiction*, www.rechtspraak.nl/english/ncc/Pages/default.aspx (dostęp: 9.06.2020 r.).

⁷⁸ M. Derek, *Wyspecjalizowane sądy...*, s. 13.

⁷⁹ Zob. szerzej M. Derek, *Wyspecjalizowane sądy...*, s. 13.

⁸⁰ M. Derek, *Wyspecjalizowane sądy...*, s. 13; F. Henke, *Netherlands Commercial Court: English proceedings in the Netherlands*: <http://conflictoflawsnet/2018/netherlands-commercial-court-english-proceedings-in-the-netherlands/> (dostęp: 31.10.2019 r.). Informacja pochodząca ze strony sądu pt. *Netherlands Commercial Court...*

⁸¹ Informacja pochodząca ze strony sądu pt. *Key features Pioneering English-language dispute resolution in a civil law jurisdiction*, www.rechtspraak.nl/English/NCC/Pages/key-features-NCC.aspx (dostęp: 9.06.2020 r.).

⁸² Informacja pochodząca ze strony sądu pt. *Key features...*

⁸³ Informacja pochodząca ze strony sądu pt. *Key features...*

miejscu⁸⁴. Przykładowo w pierwszej sprawie, która wpłynęła do Sądu Okręgowego w Amsterdamie 11.02.2019 r. wyrok zapadł już 9.03.2019 r.⁸⁵

W porównaniu do Niemiec, w Holandii doszło do wprowadzenia zmian prawodawczych (w Kodeksie postępowania cywilnego i w ustawie o kosztach sądowych) w zakresie postępowania w międzynarodowych sprawach handlowych. W Holandii – w odróżnieniu od Niemiec – postępowanie odbywa się w całości w języku angielskim, i to w dwóch instancjach. W języku angielskim wydawany jest również wyrok. Postępowanie w Holandii – podobnie jak w Niemczech – naśladuje model brytyjski. Jednak w odróżnieniu od Niemiec jest jeszcze szybsze (w Holandii postępowanie w pierwszej instancji trwa niecały miesiąc). Holandia jest jedynym państwem członkowskim UE, które doprowadziło do zmiany obowiązującego prawa, aby uatrakcyjnić swoją jurysdykcję dla stron międzynarodowych spraw handlowych.

3.5. Analizowane zagadnienie było również przedmiotem badań na poziomie unijnym. Powstały opracowania dotyczące zarówno wprowadzenia szczególnej przyspieszonej procedury dotyczącej międzynarodowych spraw handlowych (*procedure for cross-border commercial cases*), wyspecjalizowanych sądów zajmujących się tymi sprawami, jak i Europejskiego Sądu Handlowego (*European Commercial Court*)⁸⁶.

Procedura dotycząca tych spraw powinna być efektywna dla stron, czyli zarówno z punktu widzenia szybkości, jak i kosztów powinna stanowić korzystną opcję w stosunku do zawarcia pozasądowej ugody w sprawie⁸⁷. Projektodawcy zakładają, że orzeczenie w pierwszej instancji powinno zapaść w okresie krótszym niż rok, a reguły postępowania pozwolą wprowadzać terminy, do których można zgłaszać wnioski i nowe okoliczności na późniejszym etapie postępowania⁸⁸. Analogiczna procedura została wprowadzona m.in. w Wielkiej Brytanii pod nazwą „krótszy schemat procesów” (*Shorter Trials Schemes*)⁸⁹. Procedura ta powinna prowadzić do sprawiedliwego i przewidywalnego rozstrzygnięcia, które jest dla stron spraw handlowych istotnym czynnikiem dla podjęcia drogi sądowej⁹⁰. Ponadto, propozycja zakłada utworzenie przynajmniej jednego wyspecjalizowanego sądu do międzynarodowych spraw handlowych lub wydziału wyspecjalizowanego w tych sprawach w danym państwie⁹¹. Sąd ten powinien być sądem, którego sędziowie mają wiedzę i doświadczenie w zakresie międzynarodowych spraw handlowych⁹². Powinien on orzekać, jeżeli strony wyrażą zgodę na jego jurysdykcję⁹³, zaś całe postępowanie przed sądem powinno się odbywać w języku angielskim⁹⁴.

⁸⁴ Informacja pochodząca ze strony sądu pt. *Key features...*

⁸⁵ Sprawa NCC 19/003 (C/13/661952), Elavon Financial Services DAC vs IPS Holding B.V. and others, <https://www.rechtspraak.nl/English/NCC/Pages/judgments.aspx> (dostęp: 9.06.2020 r.).

⁸⁶ G. Rühl, *Study of...*, s. 44.

⁸⁷ G. Rühl, *Study of...*, s. 50; JURI Committee of the European Parliament, Working Document of 8 June 2018 on Expedited settlement of commercial disputes in the EU, PE623.634v02-00, s. 3, dostępny na stronie: http://www.europarl.europa.eu/doceo/document/JURI-DT-623634_EN.pdf (dostęp: 9.06.2020 r.) – dalej Dokument PE623.634v02-00.

⁸⁸ G. Rühl, *Study of...*, s. 50; Dokument PE623.634v02-00, s. 3.

⁸⁹ Practice Direction 57 AB – Shorter and Flexible Trials Schemes, <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/practice-direction-57ab-shorter-and-flexible-trials-schemes> (dostęp: 9.06.2020 r.).

⁹⁰ G. Rühl, *Study of...*, s. 52.

⁹¹ G. Rühl, *Study of...*, s. 53.

⁹² G. Rühl, *Study of...*, s. 52, 55.

⁹³ G. Rühl, *Study of...*, s. 56.

⁹⁴ G. Rühl, *Study of...*, s. 56; C.A. Kern, *English as a Court...*, s. 204.

Na poziomie UE powstałby dodatkowo Europejski Sąd Handlowy (*European Commercial Court*)⁹⁵. Zajmowałby się międzynarodowymi sprawami handlowymi, czyli sprawami, w których strony są z różnych państw (zarówno członkowskich, jak i trzecich), i strony zgodziłyby się, aby ich sprawa była rozpatrywana przed tym sądem⁹⁶. Postępowanie powinno się toczyć w języku angielskim, a sędziowie powinni pochodzić z różnych państw członkowskich i być ekspertami z zakresu prawa handlowego, przy czym mogą nimi być zarówno sędziowie zawodowi, jak i doświadczeni praktycy prawa⁹⁷. Sąd powinien mieć dwie instancje⁹⁸. Jego orzeczenia powinny być wykonalne na podstawie rozporządzenia Bruskeła I a⁹⁹ w całej Unii Europejskiej¹⁰⁰.

3.6. Na marginesie należy zauważyć, że instytucje nawiązujące do rozwiązań przyjętych w modelu anglosaskim zostały już wprowadzone w Polsce nowelizacją Kodeksu postępowania cywilnego z 2019 r.¹⁰¹ Należy do nich np.: posiedzenie przygotowawcze, plan rozprawy oraz instytucja „świadka-eksperta” w postępowaniu uproszczonym. Natomiast – jak już wskazywano na wstępie – całościowe przedstawienie zagadnienia, w jaki sposób można by w Polsce *de lege lata* i *de lege ferenda* realizować inicjatywę podjętą w Niemczech, Irlandii, Francji oraz Holandii wykracza poza ramy niniejszego opracowania.

4. WNIOSKI

Ograniczone ramy niniejszego artykułu powodują, że poza jego zakresem pozostanie analiza wprowadzenia do polskiego porządku prawnego wyspecjalizowanego sądu do rozstrzygania międzynarodowych spraw handlowych. Wydaje się, że celowe byłoby utworzenie w Polsce wydziału do międzynarodowych spraw handlowych przy okazji formowania sądów korporacyjnych¹⁰². Przemawiają za tym następujące argumenty. Przede wszystkim sądy takie mogłyby szybciej przeprowadzić postępowanie w międzynarodowych sprawach handlowych z uwagi na wyspecjalizowanie sędziów w tym zakresie. Ponadto, prowadzenie postępowania w języku angielskim obniżyłoby koszty takich postępowań dla stron, wywołane m.in. koniecznością tłumaczenia dokumentów z języka obcego oraz korzystania z tłumacza na rozprawie. Promowanie polskiej jurysdykcji w tych sprawach byłoby też korzystne z punktu widzenia polskich pełnomocników.

Z drugiej strony, można przedstawić następujące argumenty przeciwko utworzeniu w Polsce Wydziału do międzynarodowych spraw handlowych. Po pierwsze,

⁹⁵ G. Rühl, *Study of...*, s. 58 i n.

⁹⁶ G. Rühl, *Study of...*, s. 62.

⁹⁷ G. Rühl, *Study of...*, s. 62.

⁹⁸ G. Rühl, *Study of...*, s. 63.

⁹⁹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1215/2012 z 12.12.2012 r. w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych (Dz.Urz. UE L 351, 20.12.2012 r., s. 1–32), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32012R1215> (dostęp: 9.06.2020 r.).

¹⁰⁰ G. Rühl, *Study of...*, s. 63.

¹⁰¹ Ustawa z 4.07.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2019 r. poz. 1469). Zob. komentarze do zmienionego Kodeksu postępowania cywilnego w: T. Zembrzusi [red.] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian*, t. I i II, Warszawa 2020, *passim*; O.M. Piaskowska [red.] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, Warszawa 2020, *passim*.

¹⁰² A. Radwan, *Reforma...*, s. 196 i n.; J. Dybiński, A. Szumański, *O potrzebie...*, s. 6 i 53.

rodzi się pytanie, kto miałby pokrywać koszty tego wydziału, tak aby się on samo-finansował. Po drugie, istnieje duże ryzyko, że liczba międzynarodowych spraw handlowych, które strony chciałyby rozstrzygać w Polsce, nie byłaby duża. Po trzecie, konieczne byłoby zatrudnienie kadry sędziowskiej, która posługiwałaby się biegle językiem angielskim oraz byłaby biegła w międzynarodowych sprawach handlowych. Po czwarte, konieczne byłoby wprowadzenie zmian legislacyjnych.

Biorąc pod uwagę analizowane rozwiązania w Niemczech, a także Irlandii, Francji i Holandii – gdyby w Polsce miał powstać wydział lub sąd do międzynarodowych spraw handlowych, to powinien się on charakteryzować poniżej wskazanymi cechami. Po pierwsze, postępowanie powinno się toczyć w języku angielskim, i to zarówno w części ustnej, jak i pisemnej. Po drugie, najlepiej, aby wszyscy sędziowie w nim zasiadający władali biegle językiem angielskim oraz byli specjalistami od międzynarodowych spraw handlowych. Po trzecie, czas postępowania powinien być możliwie krótki, a liczba rozpraw – minimalizowana. Celowe byłoby wprowadzenie planu rozprawy, zawierającego agendę postępowania oraz planowaną datę wyroku. Postępowanie powinno być odformalizowane, w tym komunikacja sądu ze stronami powinna być uproszczona (np. komunikacja przez telefon). Po czwarte, strony powinny mieć autonomię w wyborze kognicji tego sądu. Po piąte wreszcie, koszty postępowania powinny być konkurencyjne w stosunku do kosztów analogicznych postępowań w innych państwach członkowskich UE.

Abstract

Edyta Figura-Góralczyk, *On the Need to Establish Specialized Courts for Cross-border Commercial Cases: Experiences of Germany and Other Selected EU Member States*

The article discusses specialized courts for Cross-border commercial cases in Germany and other selected Member States of the European Union. The article is divided into four parts, including: (1) introduction; (2) a discussion of the specialized court for cross-border commercial cases in Frankfurt on the Main; (3) a comparison of the aforementioned German court to initiatives in France, the Netherlands, and Ireland, as well as at initiatives at EU level; and (4) conclusions.

The aim of this article is to emphasise the need for specialization on the court's part in the field of resolving international commercial disputes on the basis of experiences from Germany and selected other EU Member States. The direct impulse for establishing specialized courts for cross-border commercial cases was caused by the UK's exit from the EU (Brexit). The German initiative fits in with European initiatives taking place in Ireland, France and the Netherlands in the field of appointing courts before which proceedings could be brought in international commercial disputes.

On the basis of experiences of those countries such courts should have the following features: (1) the proceedings should be conducted in English, both the oral part and the written part; (2) it is best when among judges, all of whom speak English, there are 'experts' in international commercial disputes; (3) the proceedings should be de-formalized and as short as possible; (4) the parties should be given the autonomy to choose the court's jurisdiction; (5) the costs of proceedings should be competitive compared to costs of similar proceedings in other EU Member States.

Keywords: *international commercial disputes, specialized courts for cross-border commercial cases, proceedings in commercial disputes, Brexit, European Union*

Streszczenie

Edyta Figura-Góralczyk, *O potrzebie utworzenia wyspecjalizowanych sądów do rozstrzygnięcia międzynarodowych spraw handlowych – doświadczenia Niemiec oraz innych wybranych państw członkowskich UE*

Artykuł dotyczy omówienia wyspecjalizowanych sądów do rozstrzygnięcia międzynarodowych spraw handlowych w Niemczech i innych wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej. Został on podzielony na cztery części, które obejmują: 1) wstęp; 2) omówienie wyspecjalizowanego sądu do rozstrzygnięcia międzynarodowych spraw handlowych we Frankfurcie nad Menem; 3) porównanie ww. sądu niemieckiego do inicjatywy we Francji, Holandii oraz Irlandii, a także na poziomie UE oraz 4) wnioski.

Celem artykułu jest wskazanie na potrzebę specjalizacji po stronie sądu w zakresie rozstrzygnięcia międzynarodowych spraw handlowych na gruncie doświadczeń niemieckich oraz innych wybranych państw członkowskich UE. Bezpośrednim impulsem do tworzenia wyspecjalizowanych sądów do międzynarodowych spraw handlowych jest wyjście Wielkiej Brytanii z Unii (brexit). Inicjatywa niemiecka wpisuje się w działania europejskie, które mają miejsce w Irlandii, Francji oraz Holandii w zakresie powoływania organów sądowych, przed którymi można toczyć postępowania w międzynarodowych sprawach handlowych.

Cechy, którymi powinny charakteryzować się te sądy są następujące: 1) postępowanie powinno się toczyć w języku angielskim i to zarówno w części ustnej, jak i pisemnej; 2) najlepiej, aby wśród sędziów, z których wszyscy władają językiem angielskim, byli „specjaliści” od międzynarodowych spraw handlowych; 3) postępowanie powinno być odformalizowane, a jego czas – możliwie krótki; 4) strony powinny mieć pozostawioną autonomię w wyborze kognicji tego sądu; 5) koszty postępowania powinny być konkurencyjne w stosunku do kosztów analogicznych postępowań w innych państwach członkowskich UE.

Słowa kluczowe: międzynarodowe sprawy handlowe, wyspecjalizowane sądy, postępowanie w sprawach handlowych, brexit, Unia Europejska

Literatura:

1. Bobrzyńska O., *Wyspecjalizowany sąd do międzynarodowych spraw handlowych – rozwiązanie francuskie z 2018 r.*, Warszawa 2019;
2. Calliess G.-P., *Englisch als Gerichtssprache und Öffentlichkeitsprinzip* [w:] *Festschrift für Franz Jürgen Säcker zum 70. Geburtstag*, red. D. Joost, H. Oetker, M. Paschke, Monachium 2011;
3. Calster van G., *The Brussels International Business Court – Council of State continues to resist*, artykuł dostępny na stronie: <https://gavclaw.com/2018/11/14/the-brussels-international-business-court-council-of-state-continues-to-resist/>;
4. Derek M., *Wyspecjalizowane sądy do międzynarodowych spraw handlowych – nowe rozwiązania w Beneluksie i Irlandii*, Warszawa 2019;
5. Dybiński J., Szumański A., *O potrzebie utworzenia w Polsce wyspecjalizowanego sądu powszechnego dla rynku kapitałowego – analiza teoretyczna i prawnoporównawcza (część 1)*, *Studia Prawa Prywatnego* 2019, nr 41;
6. Dybiński J., Szumański A., *O potrzebie utworzenia w Polsce wyspecjalizowanego sądu powszechnego dla rynku kapitałowego – analiza teoretyczna i prawnoporównawcza (część 2)*, *Studia Prawa Prywatnego* 2019, nr 42;
7. Ewer W., *Das Öffentlichkeitsprinzip – ein Hindernis für die Zulassung von Englisch als konsensualoptionaler Gerichtssprache?*, *Neue Juristische Wochenschrift* 2010, nr 19;
8. Figura-Góralczyk E., *Wyspecjalizowany sąd do międzynarodowych spraw handlowych (Kammer für internationale Handelssachen bei dem Landgericht Frankfurt am Main) – rozwiązanie niemieckie z 2018 r.*, Warszawa 2019;

9. Henke F., *Netherlands Commercial Court: English proceedings in the Netherlands*, <http://conflictoflawsnet/2018/netherlands-commercial-court-english-proceedings-in-the-netherlands/>;
10. Hess B. [w:] M. Weller, *The Justice Initiative*, Frankfurt am Main 2017, <http://conflictoflaws.net/2017/the-justice-initiative-frankfurt-am-main-2017-law-made-in-frankfurt/>;
11. Hoffmann H., *Kammern für internationale Handelssachen*, Baden-Baden 2011;
12. Huff M.W., *Modellprojekt in NRW. LG Köln goes international*, Legal Tribune Online, 29.11.2011 r.;
13. Jeuland E., *The International Division of the Paris Commercial Court*, Tijdschrift voor Civiele Rechtspleging 2016, nr 4;
14. Kern C.A., *English as a Court Language in Continental Courts*, Erasmus Law Review 2012, Vol. 5(3);
15. Piaskowska O.M. [red.] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz*, Warszawa 2020;
16. Radwan A., *Reforma polskiego prawa spółek „w działaniu”*. O potrzebie utworzenia wyspecjalizowanych sądów korporacyjnych, Zeszyty Prawnicze 2018, nr 4, t. 18;
17. Rühl G., *Study of the JURI Committee: Building Competence in Commercial Law in the Member States*, PE 604.980, wrzesień 2018, studium dostępne na stronie: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604980/IPOL_STU\(2018\)604980_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2018/604980/IPOL_STU(2018)604980_EN.pdf);
18. Verbergt M., *Controversiële ‘kaviaarrechtbank’ van Geens wordt begraven*, artykuł dostępny na stronie: http://www.standaard.be/cnt/dmf20190321_04272272;
19. Wallimann M., *Der Unmittelbarkeitsgrundsatz im Zivilprozess, Dogmatik und Zukunftsperspektiven eines Verfahrensgrundsatzes im 21. Jahrhundert – zugleich ein Beitrag zur allgemeinen Verfahrenslehre*, Tybinga 2016;
20. Zembrzusi T. [red.] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian, t. I i II*, Warszawa 2020.